

ПРАБЛЕМАТЫКА ГРАМАДСКА-ПАЛІТЫЧНАГА ЖЫЦЦЯ НА БЕЛАРУСКІХ ЗЕМЛЯХ ПАДЧАС ПЕРШАЙ СУСВЕТНАЙ ВАЙНЫ (ЖНІВЕНЬ 1914 – ЛЮТЫ 1917 гг.)

М.В. Цуба

Палескі дзяржаўны ўніверсітэт

Усю гісторыю чалавецтва суправаджалі войны. Войны прыносілі велізарныя страты як для еўрапейскай, так і для сусветнай цывілізацый. Нянавісць, якая мела месца на тэрыторыі ваенных дзеянняў, пераносілася затым ў мірнае жыццё. Войны паказвалі, што дасягненні навукі і тэхнікі могуць выкарыстоўвацца для знішчэння мільёнаў людзей, прыносячы шкоду ўсяму чалавецтву. Па падліках, са старажытных часоў і да нашых дзён адбылося звыш 14 тысяч войн.

Аднак, узброеныя канфлікты паміж дзяржавамі і народамі не толькі прыносілі людскія і матэрыяльныя страты, разруху, ідэалагічна раздзіралі грамадствы шматлікіх краін, але і садзейнічалі трансфармацыі, перабудове грамадска-палітычных адносін, выклікалі імкненні да свабоды паднявольных народаў, спрыялі ў некаторых выпадках развіццю нацыянальнага гонару і патрыятызму. Не сталі выключэннем у гэтым сэнсе тыя падзеі, якія мелі месца ў гады Першай сусветнай вайны. З XX стагоддзя пачынаецца фактычна новы адлік часу нашай эпохі, адзначанай глыбокімі катастрофамі, супрацьстаяннямі дэмакратыі і таталітарызму, хвалямі рэвалюцый, якімі разам з іншымі рэгіёнамі была ахоплена і Беларусь.

Менавіта Першая сусветная вайна была часам грандыёзных перамен як у гісторыі ўсяго чалавецтва, так і для беларусаў.

Набліжэнне расійска-германскага фронту да беларускіх зямель і пачатак ваенных дзеянняў на тэрыторыі Беларусі выклікалі паніку, дабраахвотныя і прымусовыя ўдзелі сотняў тысяч людзей на Усход, на нейкі момант былі паралізаваны ўсе праявы грамадска-палітычнага жыцця (зачыніліся перыядычныя выданні, школы, культурныя ўстановы, часткова распаліся раней створаныя партыйныя арганізацыі і групы). Але, нягледзячы на выкліканы вайной неспрыяльныя ўмовы (ваеннае становішча, фізічныя, матэрыяльныя страты і разбурэнні, мабілізацыя, бежанства і г.д.), грамадска-палітычная дзейнасць не спынілася. З'яўленне шматлікіх, розных па накірунку, нацыянальных дабрачынных і выратавальных таварыстваў у сувязі з вайной было той новай з'явай, якая давала магчымасць прыстасавацца да ўмоў вайны, выжыць і праводзіць далей мэтанакіраваную працу грамадска-палітычным арганізацыям.

І ўсё ж, каб належным чынам даследаваць грамадска-палітычныя падзеі, якія адбываліся на Беларусі ў 1914-1917 гг., патрэбна заглянуць у той перыяд часу. Некаторыя прыгнечаныя народы Расійскай імперыі, у тым ліку і на Беларусі, падчас вайны пачалі дамагацца аўтаноміі і нават сваёй дзяржаўнай незалежнасці. Але рэалізацыя планаў далёка не заўсёды залежала ад жадання нацый і іх барацьбы за самастойнасць. Істотнае значэнне ў гэтым сэнсе адыгрывалі міжнародныя палітычныя абставіны, тыя ці іншыя рашэнні вялікіх краін, а таксама адносіны суседніх дзяржаў і ўзаемаразуменне ў вырашэнні грамадска-палітычных праблем рознымі нацыянальнасцямі беларускага краю.

Менавіта падчас вайны адбылося абвастрэненне нацыянальных адносін унутры вялікіх дзяржаў-імперый, якія стагоддзямі трымалі пад прыгнётам колькасна меншыя народы. Нацыянальныя памкненні малых прыгнечаных народаў у Расійскай імперыі ў імя дэмакратыі і годнасці чалавека, знаходзілі падтрымку сярод шматлікіх нацыянальна-палітычных арганізацый, у тым ліку і расійскага кшталту. Такім чынам, усё больш пашыраўся фронт барацьбы за звяржэнне самадзяржаўнай улады. Гэтая мэта на дадзеным этапе аб'ядноўвала палітычныя і нацыянальныя сілы самых розных накірункаў і арыентацый.

Такі працэс надаваў новы напрамак і характар у дзеяннях нацыянальных партый і групавак. Людская думка аб ліквідацыі самадзяржаў і ўтварэнні аўтаномій, як будучых плацдармаў для абвясчэння незалежнасці, наспела настолькі, што ўжо нельга яе было ўтрымаць пад забаронай. Такі ход падзеяў меў вялікі ўплыў на лёс Беларусі і яе карэннай нацыі, хаця абставіны складваліся для беларусаў найгоршым чынам. Па-першае, беларускі народ быў падзелены надвае па лініі расійска-германскага фронту. Па-другое, справа незалежнасці Беларусі не падтрымлівалася ні адным з ваюючых бакоў, ні іншымі вялікімі дзяржавамі. Па-трэцяе, сказваўся шматвяковы нацыянальны прыгнёт, які пазбаўляў беларусаў у поўнай меры дамагацца магчымасці развіцця сваёй нацыянальнай асобнасці, уплываў на вынікі работы беларускіх дзеячаў у гады вайны.

Не проста складваліся адносіны кіраўнікоў беларускага нацыянальнага руху з нямецкімі акупацыйнымі ўладамі, з уладамі самадзяржаўнай Расійскай імперыі, а таксама з прадстаўнікамі расійскага, польскага, яўрэйскага рухаў, якія ў той ці іншай ступені, акрэслівалі сваё месца на беларускіх землях. Змагацца беларусам за сваю незалежнасць у такіх абставінах было вельмі цяжка. Але тое, што было зроблена ў даследуемы перыяд заслугоўвае вялікай і належнай пашаны, добрага ўспаміну ў дачыненні да беларускіх дзеячаў таго часу.

З аднаго боку ў гістарычнай літаратуры яўна перабольшана роля дзейнасці на Беларусі агульнарасійскіх партый (асабліва РСДРП). З другога - польскімі гісторыкамі паказваецца значна завышаная і ва многім неаб'ектыўная роля польскага руху у гады Першай сусветнай вайны на беларускіх землях. А дзе ж беларускі нацыянальны рух і яго арганізацыі? Улічваючы тое, што нашы землі не былі цалкам далучаны ні да Расіі, ні да Польшчы, хай у рамках савецкай рэспублікі, але Беларусь захавала сваю адметнасць. Значыць, нягледзячы на ўсе вышэй прыведзеныя цяжкія абставіны – галоўным на беларускіх землях быў, менавіта, беларускі нацыянальны рух, недаацэнка дзейнасці якога відавочна. Менавіта, дзеячамі беларускага нацыянальнага руху падчас Першай сусветнай вайны у 1914-1916 гг. быў закладзены падмурак, на аснове якога былі затым створаны БНР і БССР.